

SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ - ŠANCE A RIZIKA KVALITATIVNÍ PŘEMĚNY VZDĚLÁVÁNÍ

Stanislav Štech

katedra psychologie

Univerzita Karlova – pedagogická fakulta;

MŠMT

SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ – SOUČÁST DEMOKRATIZACE ŠKOLSTVÍ

- ▶ Z nadhledu: historická „dlouhá vlna“
- ▶ Probíhá již více než 100 let: „vzdělání pro všechny“: začleňování dalších a dalších skupin původně „nevzdělavatelých“ s ostatními (nižší sociální vrstvy, ženy, „handikapovaní“), Maurin 2007
- ▶ Pojmy “diskriminace“ (Binet) – oddělené vzdělávání směrem ke speciálnímu školství („negativní diskriminace“) a v 60.letech „pozitivní diskriminace“ péče navíc uvnitř hlavního proudu (Bernstein, Labov, Plaisance)
- ▶ Posledních 25 let trend maximálního začlenění všech (zdravotně postižených, sociokulturně znevýhodněných a etnicky minoritních) – na individuálním principu!
- ▶ V ČR nesmyslné spojování jen s D.H. a kol., ale při bližším pohledu vidíme i v dalších zemích zhruba stejné tlaky

90.LÉTA: ŠKOLU NUTNO PŘIZPŮSOBIT ZVLÁŠTNOSTEM JEDINCE

- Individualizace a psychologizace (potenciál, SVP má každý – ale každý jiný)
- Mentální překážka: „esencialistická“ logika – gausismus (každý si víceméně zaslouží své zařazení ve vzdělávací struktuře, proto nutný diferencovaný selektivní systém)
- Důsledek: nedocenění „genetického“ vlivu sociálních, kulturních a pedagogických podmínek na psychol. předpoklady školního úspěchu
- Shrnutí: tři období vyrovnávání nerovností ve vzdělávání
 - 1950 – 1989 administrativně politická opatření
 - 1990 – období integrace (právo na přístup)
 - 2015 – období druhé a třetí fáze inkluzivní politiky (adaptace na SVP)

PSYCHOLOGICKÉ ARGUMENTY VE PROSPĚCH INKLUZE - 1

- **Sociokulturní vlivy jako součást kognitivního (psychického) vývoje:**
- Již na počátku testování (Binet 1905) se vědělo, že **tradiční inteligenční škály (testy) měří momentální stav a kvantifikují ho, což podává jen chudou informaci o možnostech dítěte (tzv. průřezová diagnostika).**
- Od přelomu 20. a 30.let (Vygotskij, Lurija a terénní výzkum v Tadžikistánu), pak v 60.letech (Oléron a Piagetovy zkoušky v Maghrebu), v 70.letech (Cole, Scribnerová, Laveová v Libérii) atd. se vědělo, že bez kvalitativní diagnostiky rozvojového potenciálu jedince vzhledem k sociokulturním podmínkám jeho života je posouzení jeho předpokladů nedostatečné.
- **Experimenty prokázaly, že kombinace tradiční diagnostiky a „náviku“ (instrukce odhalující logiku úloh) pomáhá velké části původně „postižených“ – chyba však není v nástroji samotném, ale v celkovém přístupu**

PSYCHOLOGICKÉ ARGUMENTY VE PROSPĚCH INKLUZE - 2

- Od 60.let vidíme, že culture-fair testy jsou fikce a nezměnitelné znevýhodnění je pro velkou část jedinců se SVP nepodložený fatalismus
- USA antisegregační politika, lady Plowden Report ve VB, zóny zvýšené pedagogické péče ZEP (Francie) ukazují, že je nutné hledat způsoby vhodné asimilace (srv. Labovova kritika) nebo nechat celé subkultury nebo etnika žít relativně izolovaně od majoritní kultury
- Klíčem je komplex opatření (ekonomická, kulturní, zdravotní atd.) – **nejen vzdělávací**. Nedělejme ze vzdělávací politiky jediného odpovědného za selhávání znevýhodněných, ale využijme všech aktuálních odborných poznatků a možností vzdělávání k pokroku v jejich inkluzi

MÝTY A FAKTA – „ČESKÁ VERZE“ INKLUZE JE ŠPATNÁ (VNUCENÁ, NEODBORNÁ ETC.)?

- ▶ Jde o ideologický tlak Bruselu, nevládek, Romů atd. **x** min. od září 2015 je vliv nevládek minimální; s Bruselem jednání, jasné stanovisko: česká verze zachová kvalitní sektor speciálního vzdělávání, vyrovná možnosti pro všechny a zavede možnost přezkoumat rozhodnutí
- ▶ Direktivně plošná (všichni) **x** nikoli - jen větší možnosti volby pro vybrané jedince a ne direktivně, ale po posouzení v ŠPZ
- ▶ Okamžitá (hned od 1.9.) **x** nikoli - start a běh na dlouhou trať (zahraníční zkušenosti mluví o 5 – 10 letech **x** domácí kritici: dva měsíce ukázaly naprostou nepřipravenost a selhání, to by byla celosvětově unikátní diagnóza)
- ▶ Legalistická (zákon a vyhláška rozhodnou) **x** nikoli - postupná akceptace, upravování postupů a podmínek podle praktických zkušeností
- ▶ Sumárně viz: Štech,S.: <http://denikreferendum.cz/clanek/26672-bludy-kolem-takzvane-inkluze>

CÍLOVÉ KATEGORIE – ŠETŘENÍ EUROPEP

- **Jedinci/instituce** (i MŠ, družiny, kluby, DD atd.) – mimořádně náročné, ale jediné vyhovuje principu individuálního přístupu
- **Skupiny** (mimořádné rozšíření o zdravotní + nadané) apriori bez individuálního posouzení všem dětem s diagnózou (ale jedinci uvnitř diagnózy se liší!)
- **Geografické oblasti** (zóny) – řeší se v oblastech selhávající politiky bydlení, zaměstnanosti, sociální, zdravotní
- Do r. 2015, ČR preferuje skupinové kritérium (Romové, menšiny, žáci SPUCH apod.)
- 2015: kombinace (rozšířených) skupin + individuálních zvl (individuální vyšetření v ŠPZ) + typ školy (běžná/podle par. 16/9)
- Geografické kritérium: české školství ignoruje

ZPŮSOB INTERVENCE

- Odstupňovaná podpůrná opatření podle míry postižení, resp. SVP
- Pedagogické metody – učitelé běžných škol nedostatečně připraveni, jde spíše o dílčí vyškolení (hodnocení, úpravy vyučovacích metod)
- Kurikulární změny – zatím spíše formální
- Chybí systematické hodnocení: první Analýza až 2017

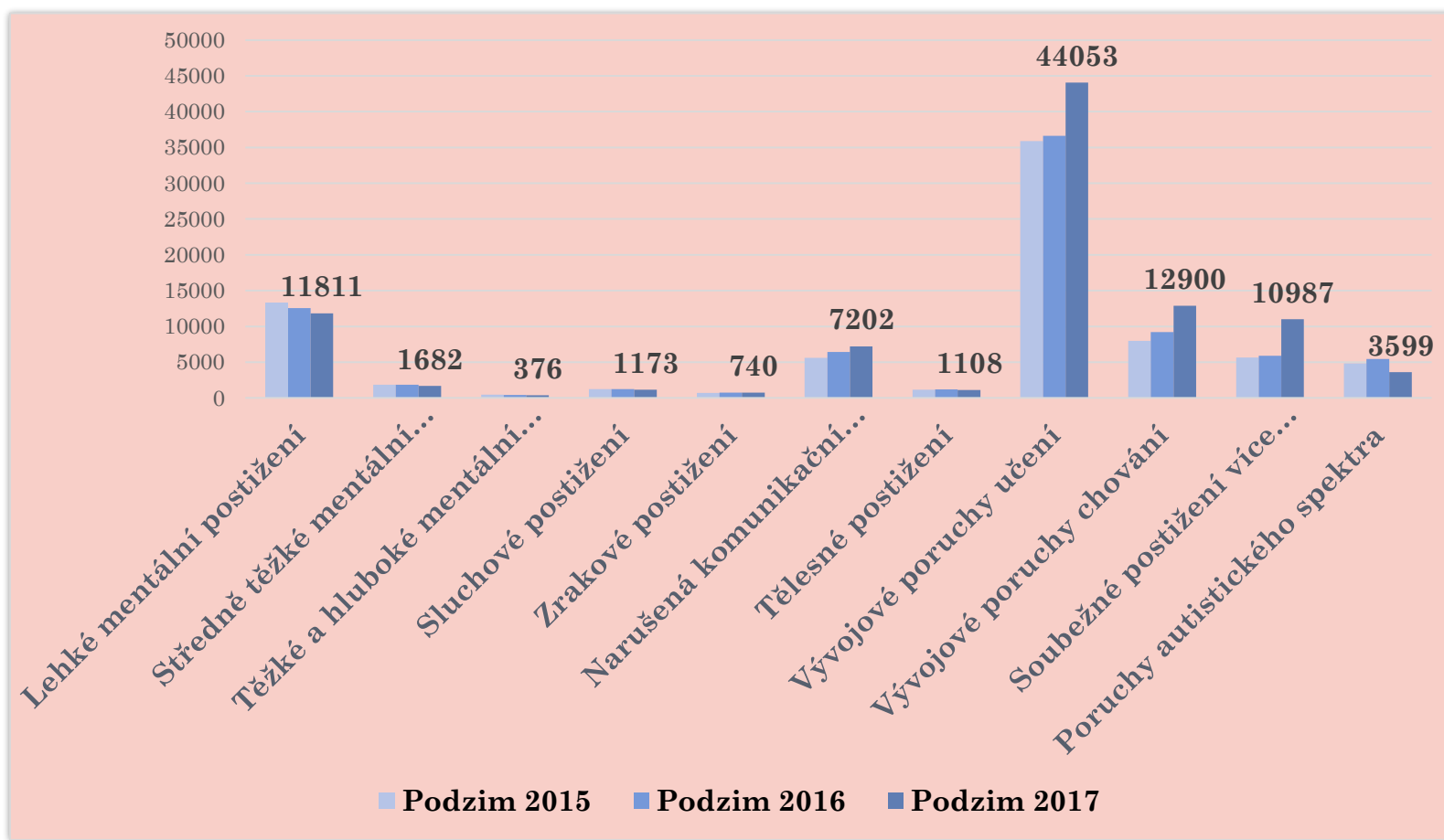

**POČET A PODÍL ŽÁKŮ SE ZNEVÝHODNĚNÍM PODLE § 16 Odst. 9 v ZŠ
V LETECH 2010/11–2017/18 (DATA VŽDY K 30. 9. DANÉHO ŠKOLNÍHO
ROKU)**

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Počet žáků	789 486	794 642	807 950	827 654	854 137	880 251	906 188	926 108
Znevýhodnění podle § 16 odst. 9 (Z16/9)	70 723	71 791	72 110	73 629	75 848	78 717	81 644	95 631
– individuálně integrování	36 226	39 160	40 888	43 352	45 853	49 225	53 206	68 419
– ve speciálních třídách	34 497	32 631	31 222	30 277	29 995	29 492	28 438	27 212
Podíl Z16/9 na celkovém počtu žáků ZŠ	8,96%	9,03%	8,93%	8,90%	8,88%	8,94%	9,01%	10,33%
Podíl žáků individuálně integrovaných z celkového počtu Z16/9	51,2%	54,5%	56,7%	58,9%	60,5%	62,5%	65,2%	71,5%
Podíl žáků ve speciálních třídách z celkového počtu Z16/9	48,8%	45,5%	43,3%	41,1%	39,5%	37,5%	34,8%	28,5%

POČTY ŽÁKŮ NA ZŠ V ČESKÉ REPUBLICĚ S JEDNOTLIVÝMI DIAGNÓZAMI V LETECH 2015 AŽ 2017 – NUV

VYBRANÉ PŘECHODY ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

		<i>mezi šk. rokem 2015/16 a 2016/17</i>	<i>mezi šk. rokem 2016/17 a 2017/18</i>
Přechod ze speciální ZŠ do běžné ZŠ		1 583	899
Přechod ze speciální ZŠ do běžné třídy ZŠ		854	483
z toho	do běžné třídy jiné ZŠ	638	483
	do běžné třídy téže ZŠ (již ne speciální)	216	0
Přechod ze speciální třídy ZŠ do běžné třídy ZŠ		1 549	1 138
z toho	z běžné ZŠ	695	655
Přechod z běžné třídy ZŠ do speciální třídy ZŠ		2 212	2 455
z toho	do speciální ZŠ	1 703	1 639

POČTY ZŠ S DOMINANTNÍM PODÍLEM ŽÁKŮ VZDĚLÁVANÝCH PODLE PŘÍLOHY PRO LMP NEBO S UPRAVENÝM OBSAHEM VZDĚLÁVÁNÍ Z DŮVODU LMP A SOUHRNNÉ POČTY ŽÁKŮ TĚCHTO ŠKOL

Období	ZŠ se 100 % žáků vzdělávaných v PPLMP		ZŠ s více než 75 % žáků vzdělávaných v PPLMP			ZŠ s více než 50 % žáků vzdělávaných podle v PPLMP		
	Počet škol	Počet žáků	Počet škol	Počet takto vzdělávaných žáků	Počet žáků celkem	Počet škol	Počet takto vzdělávaných žáků	Počet žáků celkem
2015/16	17	660	85	4 027	4 672	223	10 131	14 524
2016/17	13	495	83	3 932	4 627	194	8 709	12 363
2017/18	10	370	73	3 379	4 010	189	7 953	11 417

STATISTICKÁ DATA: NIC SE NESTALO

- 1. Počet dětí a žáků ve speciálních školách se od r. 2010 dlouhodobě snižuje. Nelze tak jednoznačně tvrdit, že ve speciálních školách ubývá dětí v důsledku implementace inkluze
- 2. Paradoxem je, že se zavedením podpůrných opatření se úbytek žáků ve speciálních školách zpomalil
- 3. Významně narůstají především počty žáků s vývojovými poruchami učení nebo chování (VPUCH). Žáků s LMP se proinkluzivní opatření dotkla statisticky nevýznamně. Drtivá většina těchto žáků však již předtím v ZŠ byla
- 4. Nejčastěji vykázaným podpůrným opatřením (PO) byla *Pedagogická intervence ve škole (1 hodina)*, tedy činnost, která je součástí základního vybavení učitele (doučování, vysvětlování, opakování, pomoc s úkoly). Byla vykázána téměř 10tisíckrát, z toho více než v 80 % případů s požadavkem na finanční prostředky. Nejnákladnějšími však bylo PO *asistent pedagoga (AP)*. Bylo jich vykázáno v přepočtu na úvazky více než 4,1 tisíce, z toho téměř 3,6 tisíce (87 %) s požadavky na finance (finanční nároky na toto PO tak odpovídají více než 1,345 mld. Kč).

STATISTICKÁ DATA: NIC SE NESTALO

- 5. Počet AP ve všech školách v posledních letech nepřetržitě roste. Jen od školního roku 2010/11 k 30. 9. 2016 se zvýšil o 5 212,2 úvazku, tedy o více než 144 %. Pokud jde o efekt proinkluzivní novely, k 30. 9. 2016 bylo vykázáno 13 299 AP, k 30. 9. 2017 pak 17 725 AP, což představuje nárůst o 4 426 fyzických osob
- 6. Školská poradenská zařízení (ŠPZ) začala více spolupracovat se školou a rodiči; odvrácenou stranou je však obrovský nárůst administrativy a jejich přetížení. Mnohá však stále fungují jen formálně, nekomunikují o obsahu doporučených PO, přidělují PO neúčelně nebo nezdůvodněně (zejména AP).

STATISTICKÁ DATA: NIC SE NESTALO

- Z pohledu velkých statistických dat tedy
- - nedošlo k žádnému skokovému přesunu žáků se SVP ze speciálních škol do škol běžných. Do běžných škol přešli ti žáci, jejichž znevýhodnění v nich umožňuje vzdělávání s podporou. V řadě případů došlo k úspěšné integraci žáků se SVP do běžných škol – týká se to jak žáků s LMP, tak tělesně postižených, či žáků se smyslovým postižením;
- - nedošlo k výraznému oslabení speciálního školství. Systém PO paradoxně podpořil i žáky speciálních škol;
- - žákům se SVP v běžných školách se dostalo strukturované podpory, což oceňují rodiče i školy. Oproti minulosti školy věděly, na co a za jakých podmínek mají žáci nárok;
- - začaly se více odhalovat a řešit problémy se žáky s poruchami chování a s autismem, které představují pro školy největší zátěž z pohledu nároků na práci pedagoga.
- **Slabiny:**
- - náročná administrativa spojená s nárokovými PO;
- - nedostatečná připravenost pedagogů běžných škol v oblasti speciálně pedagogických dovedností;
- - další vzdělávání podporující implementaci společného vzdělávání "

KVALITATIVNÍ ANALÝZY: AKCEPTACE NA PŮL, PROBLÉMŮ STÁLE DOST

- Výzkum Moree (2018) a OSF (2018):
- krok dobrým směrem s mnohými „ale“. **Pozitivní** je, že se toto téma dostalo do **povědomí veřejnosti** (třeba i kriticky) a více se o něm ví a mluví. **Přibyly finance, je více pedagogického personálu, oceňují se placené pedagogické intervence a cílený nákup pomůcek**
- **Kritika:**
- „zavalení bez podpory“
- **velmi složitý systém kombinující individuální adresnou pomoc** (vyšetření, doporučení, hodnocení), **zaměřením na celé skupiny** zdravotního postižení či sociokulturního znevýhodnění, a to ještě **nejen ve škole**, ale v různých typech školských zařízení
- decentralizovaný systém školství, který po zániku odvětvového řízení vede k **velmi odlišné situaci v různých krajích**
- **pocity bezmoci učitelů běžných škol**, kteří na práci s „jinými“ nejsou připraveni;

KVALITATIVNÍ ANALÝZY: AKCEPTACE NA PŮL, PROBLÉMŮ STÁLE DOST

- - **základní informovanost** o společném vzdělávání, která se sice podle deklarací respondentů **zdá být dobrá**, ale týká se to hlavně **legislativních témat**;
- - **naprosto nedostatečné vzdělávání pedagogů a také AP pro individualizovanou práci s dítětem se SVP již na učitelských fakultách, ale také v dalším vzdělávání**, ve kterém velké škody na akceptaci inkluze působí **nejasné a často protichůdné informace** MŠMT, NUV, krajů, lektorů NIDV ad.;
- **obava**, zda bude pokračovat dostatečné **financování PO**

VÝVOJ OČIMA STATISTIK

- Celkový počet žáků s SVP od r. 2010 stále stoupá (mezi 2015 a 2017 o 17 000) – stále jde o 9% - 10% všech žáků na ZŠ
- Integrace (přístup) – v r. 2015 70% žáků se SVP v běžných školách, 2016 – 72% a 2017 – 77%; z nich 90% je integrováno individuálně
- **Romské děti + sociokulturně znevýhodněné:** příliš se jich společné vzdělávání nedotklo (podobně jako nadaných)
- **Žáci s LMP** – „klesl“ celkový počet za rok o 760, mezi léty 2015 a 2016 o 740 – jiná dg; v praktických školách trvale klesá od r. 2010; mezi 2015 a 2016 stoupl jejich počet v běžných školách ze 26% na 30%, mezi 2016 a 2017 z 30% na 34%. Novela neovlivnila dlouhodobý úbytek žáků s LMP ve školách 16/9
- **Nejvyšší nárůst za rok:** žáci s vývojovými poruchami učení (o 22%), chování (o 40% ; oproti 2015 dokonce o 63%) + autisti po novele náhle poklesli (mezi 2015 a 2016 vzestup o 1800; mezi 2016 a 2017 pokles 615) + ale zjevně participují na velkém nárůstu žáků s více vadami (2015: 5650; 2016: 6000; 2017: 11 000), stejně jako LMP
- Podrobnější analýza na: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/prvni-rok-spolecneho-vzdelavani-v-reci-faktu-aneb-skutecnost>

POČTY ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL S NOVÝM DOPORUČENÍM

- Podle těchto údajů bylo k 30. září 2017 v ZŠ minimálně 67 389 žáků ZŠ, kteří již prošli novou diagnostikou školského poradenského zařízení (nárůst o více než 230 % oproti této hodnotě k 31. 3. 2017). V případě 61 663 žáků (91,5 %) se zde jednalo o ty, kterým bylo diagnostikováno nějaké Z16/9 (z toho 55 694 žákům (90,3 %) byla přiznána PO v 2. až 5. převažujícím stupni a 5 969 žákům (9,7 %) v 1. převažujícím stupni). Zbývajícím 5 726 žákům (8,5 %) bylo diagnostikováno zdravotní nebo sociální znevýhodnění, případně (mimořádné) nadání.
- K 30. září 2017 tak bylo školským poradenským zařízením diagnostikováno minimálně 62,5 % žáků ZŠ z celkového počtu žáků se SVP a žáků (mimořádně) nadaných. Z celkového počtu žáků se Z16/9 pak bylo diagnostikováno minimálně 64,5 % žáků, krajsky se tyto podíly ale velmi lišily. Nejmenší podíl zaznamenáváme v Královéhradeckém kraji (53,9 %), nejvyšší v Pardubickém kraji (77,2 %).

ŽÁCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL S PŘIZNANÝMI PODPŮRNÝMI OPATŘENÍMI S NORMOVANOU FINANČNÍ NÁROČNOSTÍ

- k 30. 9. 2017, bez ohledu na finanční náročnost, konstatovat následující skutečnosti:
- Celkem 42 208 žákům ZŠ se SVP nebo (mimořádným) nadáním bylo poskytováno 97 365 PO. Pěti nejčastěji poskytovanými PO byly:
 - **Hodinová pedagogická intervence ve škole (14 923, resp. 15,3 % PO),**
 - **Hodinový předmět speciálně pedagogické péče (7 610, resp. 7,8 % PO),**
 - Asistent pedagoga sdílený ve škole s úvazkem 0,50 (6 107, resp. 6,3 % PO),
 - Asistent pedagoga sdílený ve škole s úvazkem 0,75 (5 915, resp. 6,1 % PO),
 - Speciální didaktické (manipulační) pomůcky pro výuku čtení a psaní (3 978, resp. 4,1 % PO).
- Z celkového počtu 97 365 PO jich bylo 86,9 %, tj. 84 631, poskytováno v běžných ZŠ (z toho 95,5 %, tj. 80 858, v běžných třídách).

ŽÁCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL S PŘIZNANÝMI PODPŮRNÝMI OPATŘENÍMI S NORMOVANOU FINANČNÍ NÁROČNOSTÍ

- Nejvyšší počet PO poskytovaných jednomu žákovi byl 19.
- Průměrný počet PO poskytovaných jednomu žákovi byl 2,3, medián (prostřední hodnota) odpovídal 2 PO a modus (nejčastější hodnota) 1 PO.
- **Nejvíce PO** bylo poskytováno žákům s následujícími pěti hlavními/prvními znevýhodněními (bez ohledu na souběžné postižení více vadami):
 - **Středně závažné poruchy učení (23 200, resp. 24,3 % PO),**
 - Lehké mentální postižení (11 842, resp. 12,4 % PO),
 - Dlouhodobé SVP vyplývající ze zdravotního stavu či jiných okolností (8 457, resp. 8,9 % PO),
 - Středně závažné poruchy chování (7 583, resp. 7,8 % PO),
 - Závažné poruchy učení (5 144, resp. 5,4 % PO).
- V uvedených skutečnostech jsou PO počítána následujícím způsobem: Pokud je například jeden sdílený asistent pedagoga využíván na základě tří platných doporučení pro tři žáky, jedná se o tři poskytovaná PO bez ohledu na skutečnost, že pouze v jednom případě má škola nárok na finanční prostředky. Počet PO tedy odpovídá počtu naplněných nároků na poskytování PO jednotlivým žákům.

RIZIKOVÉ FAKTORY SPOLEČNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

- Prevence nebo nápravy? Nebo obojí?
- Komplikovaná struktura cílových adresátů + přetížení ŠPZ
- Nekvalitní kurikulární změny a absence kvalitního DVPP (kariérní systém)
- Absence zpětných vazeb (analýzy, evaluace)
- Tlaky na okamžitou legitimizaci
- Vynořivší se dlouholeté slabiny systému (struktura systému a absence odvětvového řízení, kvalita přípravy učitelů)

KRITICKÁ MÍSTA – ZVĚTŠOVACÍ SKLO PROBLÉMŮ NESOUVISEJÍCÍCH S INKLUZÍ

- ▶ Potvrdilo se, že zásadním problémem je a ještě nějaký čas bude **postojová změna**:
- ▶ 1) učitelé - dokud nevstoupila novela v účinnost, ani stovky seminářů nepomohly. **Většina se začíná zajímat až nyní a necítí potřebu nastudovat** – chtějí po MŠMT, aby nejlépe z centra odpovědělo a vyřešilo konkrétní problém školy (jak navrhnu doučování, jak mám hodnotit na základě portfolia atd.) – ukázka malé připravenosti mnohých nikoli na specifika inkluze, ale i na pestřejší formy pedagogické práce. Logické, ale kvůli tomu snad není třeba rušit novelu
- ▶ 2) ŠPZ – **současné úzké hrdlo: vnějškově - problémy administrativní a technické (málo lidí + pomalé Doporučení on-line), v podstatě ale také nepřipravenost a někdy neochota komunikovat též pedagogicky. Mnozí fungují spíše jako kliničtí psychologové a „nebudou se přece učit, co je věcí pedagogů“**

ZÁVĚR – INKLUZE JAKO ZRCADLO BÍDY A LESKU VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU

- Uvádění novely připravené a schválené předchozími vedeními MŠMT do praxe **zvýšilo zájem o školství u veřejnosti i politiků**
- **Pozitivní efekty:** uvědomění nedostatečného zajištění profese (navýšení platů, personálního obsazení, nástrojů, nutnosti vytvořit systém dalšího profesního vzdělávání atd.)
- **Negativní efekty:** hysterie bulváru, šíření mýtů (direktivní, násilné, kontrola rodičů státem nebo naopak rodičovský diktát atd.)
- Implementace odhalila též **léta neřešené problémy, které mnohdy poukazují na nezvládnutý souběh negativních efektů decentralizace (samosprávy) a deregulace (autonomie škol a ŠPZ jako „cohcárna“)** s pokusy formulovat jakoukoli státní či národní politiku – ministerstvo jako „chromá kachna“: chyběly standardy, revizní instance atd.

LN 29.5.2018 ŘED. ŠKOLY V MORKOVICÍCH (JMK)

- * *LN Proč si podle vás **inkluz**e získala ve společnosti tak špatnou pověst?*

Inkluzi nejde dělat s učiteli, kteří mají v hlavě jinou školu. Pokud převládá model, kdy učitel táhne celou třídu výkladem od tabule, je to pro něj za současné situace tak náročné, že z toho logicky vyvozuje, že to je nemožné. Což tak není. Jen se **inkluz**e těžko napasovává na klasickou běžnou školu. Je to vše o lidech a o jejich flexibilitě. Systém se nemění paragrafy, ale ochotou lidí. Mělo by to začínat na pedagogických fakultách. Ale třeba i výběrem praxe studentů pedagogiky.

